

Dante en català: textos i contextos*

Pietro Cataldi

Università per Stranieri di Siena, Itàlia
cataldi@unistrasi.it

Marta Marfany

Universitat Pompeu Fabra, Estat espanyol
marta.marfany@upf.edu

Durant les primeres dècades del segle xx, la figura de Dante tingué a Catalunya una presència excepcional, amb el punt àlgid al voltant de la celebració del sisè centenari de la mort del poeta. Tot un fenomen que Gabriella **Gavagnin** (1998, 203) descrivia així:

L'omaggio collettivo che la cultura catalana tributò a Dante superò per intensità e per estensione ogni ragionevole previsione, raggiungendo dimensioni insolite, non uguagliate a mio avviso da nessun altro autore straniero o catalano.

Així, entre 1908 i 1924, aparegueren quatre traduccions de la *Commedia* en català, completes o quasi completes: la d'Antoni Bulbena (1908), la de d'Antoni d'Espona (c. 1915), la de Narcís Verdager i Callís (1921) i la de Llorenç de Balanzó (1923 i 1924). Aquestes traduccions s'afegien a la medieval d'Andreu Febrer (1429), també un cas de «dimensions insolite» si considerem que fou la primera traducció romànica en vers de la *Commedia*, amb la proesa d'adoptar la *terza rima*, una forma llavors nova i estranya en la lírica catalana. Ara, gràcies als treballs recents de **Parera** (2018, 2020), podem apreciar la traducció de Febrer amb rigor i claredat, entendre-la en el seu context històric precís i ubicar-la on li correspon literàriament. També ha estat ben estudiada la traducció de Josep Maria de Sagarra (**Cunill-Sabatés**, 2024), que es començà a publicar per cants l'any 1935 i 1936 a *La Veu de Catalunya*, tot i que la versió revisada i completa aparegué entre el 1947 i el 1951. En definitiva, tant la *Commedia* com la *Vita nuova* deixaren petja en les lletres catalanes, en forma d'influències i també de traduccions (**Gavagnin**, 2005; **Ardolino**,

(*) DantEsCa: projecte d'I+D+i PID2021-123266NB-I00, *Dante traducido: recepción y traducciones de la Commedia al espanyol y al catalán (siglos xv-xix)*, finançat per MICIU/AEI/10.13039/501100011033/FEDER/UE.

2007; Arqués, 2016). Fins als nostres dies, amb la traducció més recent, la de Joan Francesc Mira (2000), que privilegia la narrativitat del poema dantesc i l'acosta als lectors actuals.

Aquest monogràfic s'emmarca en la recerca sobre Dante i la *Commedia* que du a terme el projecte DantEsCa, amb seu a la Universitat Pompeu Fabra, en col·laboració amb membres d'altres universitats catalanes i estrangeres. L'objectiu general dels articles que presentem a continuació és estudiar la recepció i les traduccions de la *Commedia* als segles XIX i XX, aprofundint, com veurem, en aspectes poc estudiats fins ara i des de punts de vista nous o diversos: des de la lexicologia, passant per la història de la literatura, la història de la cultura i la història del llibre, fins a l'estilística, l'anàlisi de traduccions i la literatura comparada.

El monogràfic comença amb un treball lexicològic d'Elisenda Bernal i Martí Freixas, que, partint de l'obra ingent del *Vocabolario dantesco* —com a font i com a model—, ens presenta les set traduccions catalanes existents de la *Commedia* i les analitza des del punt de vista dels neologismes de l'autor florentí. A partir d'una anàlisi comparativa d'una mostra diversificada i representativa de neologismes creats per Dante, s'estudien aquest conjunt de mots en les traduccions al català i es dona compte de diversos recursos de formació de paraules. És una primera aproximació al lèxic de totes les traduccions dantesques catalanes que permet traçar línies de recerca importants, sobretot relatives al model de llengua.

Tres articles se centren en el període medieval, relacionant-lo amb la literatura de períodes posteriors o centrant-s'hi de ple: el primer s'articula al voltant d'Ausiàs March, el segon d'Arnaut Daniel i, el tercer, d'Andreu Febrer.

Així doncs, el treball de Cèlia Nadal i Pietro Cataldi s'emmarca en la literatura comparada, amb el mar dantesc i el marquès com a elements de comparació. A la *Commedia*, el mar realista i infernal és sobretot el d'Ulisses, mentre que la metàfora de la navegació com a camí cap a la salvació va lligada al viatge del protagonista i al sentit de la seva narració. L'article se centra en la manera com alguns poemes de March dialoguen amb el model de l'Ulisses de Dante. March, però, substitueix l'exploració espacial per una recerca interior i, en alguns casos, per l'intent de trobar una possibilitat de salvació per al jo líric dels seus versos.

L'article de Miriam Cabré analitza les diverses fases de recepció del trobador Arnaut Daniel en la cultura catalana, és a dir, els moments en què els trobadors han estat considerats models, referents i avantpassats culturals. Així, el treball il·lustra l'existència de dos fenòmens culturals estretament lligats: el llegat trobadoresc i la mediació de Dante. Tot plegat és cabdal si tenim en compte que a finals del segle XIX i les primeres dècades del segle XX es consoliden les bases de la recerca moderna a Catalunya, i Dante i els trobadors serviran per construir els fonaments d'una cultura catalana nacional.

L'article de Marta Marfany ressegueix el coneixement de la figura i l'obra del poeta medieval Andreu Febrer durant el segle XIX, sobretot de la seva traducció de la *Commedia*, de 1429. Es presenta l'obra crítica dels principals erudits catalans de l'època estudiosos de Dante i de la literatura catalana medieval i s'estudia la recepció de la primera edició de la traducció de Febrer (1878), a càrrec de Gaietà Vidal i de Valenciano, indispensable per entendre el fenomen dantesc

de començaments del segle xx. La valoració de Ramon d'Alòs Moner de l'obra de Vidal lliga aquest article amb el següent.

En aquesta mateixa línia, doncs, el treball d'Anna Gudayol i Imma Muxella fa una semblança de la figura de Ramon d'Alòs Moner, un dels estudiosos de Dante més destacats de la primera meitat del segle xx i impulsor de moltes de les activitats i els estudis dedicats a celebrar el sisè centenari de la mort del poeta. Entre altres novetats, s'hi descriu la biblioteca de l'erudit, que en el seu temps fou la millor biblioteca italiana de Barcelona, destacant-ne les obres més importants i les més curioses. Aquest article i els de Marfany i Cabré donen les claus del ressorgiment de Dante en el segle xix català i perfilen el context cultural que l'acull els primers anys del segle xx.

A continuació, l'article de Guillem Cunill-Sabatés analitza les dues versions de la traducció de Sagarra de la *Commedia*: els primers vint-i-vuit cants de l'*Infern*, publicats a *La Veu de Catalunya* entre 1935 i 1936, i la traducció del text sencer en edició de bibliòfil entre 1947 i 1951. Es tracta d'una anàlisi comparada que, a partir de cinc elements —la mètrica, la rima, els elements normatius, els elements estilístics i els canvis que afecten el contingut de la traducció—, demostra que el traductor aplica uns criteris diferents en la segona versió. És la primera vegada que el text de la traducció de Sagarra s'analitza amb precisió, de manera sistemàtica i amb visió de conjunt.

Com a cloenda del monogràfic, el treball de Rossend Arqués examina amb detall les característiques principals de les traduccions d'Antoni d'Espona, de Narcís Verdaguer i Callís, de Llorenç de Balanzó, de Josep Maria de Sagarra i de Joan Francesc Mira, comparant-les amb la creativitat lingüística, mètrica i estilística de l'original. El criteri metodològic adoptat, que estableix prèviament els elements que es prendran en consideració, permet determinar la tipologia de cada traducció i el grau de consciència del traductor respecte als trets diferencials de la *Commedia*.

Aquest monogràfic vol ser un viatge pels diversos textos i contextos que han constituït el dantisme en les lletres catalanes.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Ardolino, Francesco (2007). El dantisme de Manuel de Montoliu. *Caplletra. Revista Internacional de Filologia*, 42, 9-36. <https://raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/279379>
- Arqués, Rossend (2001). El rastre de la pantera perfumada: Dante en les poètiques catalanes de la modernitat. Dins Rossend Arqués & Alfons Garrigós, *Sobre el Dant* (pp. 23-53). Editorial Claret.
- Arqués, Rossend (2016). La «Vida nova» de Dante a la nova Catalunya entre decadentisme i blasons burgeses. Traducció i poètica. *Anuari TRILCAT*, 6, 3-31. <https://raco.cat/index.php/AnuariTrilcat/article/view/316088>
- Cunill-Sabatés, Guillem (2024). *La Divina Comèdia de Josep Maria de Sagarra: el context històric i la traducció* (Tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra).

- Gavagnin, Gabriella (1998). *La letteratura italiana nella cultura catalana nel ventennio tra le due guerre, 1918-1936: percorsi e materiali* (Tesi doctoral, Universitat de Barcelona). <http://hdl.handle.net/10803/673501>
- Gavagnin, Gabriella (2005). *Classicisme i Renaixement: una idea d'Itàlia durant el Noucentisme*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Parera, Raquel (2018). *La versió d'Andreu Febrer de la «Commedia» de Dante: biografia del traductor, estudi del manuscrit, anàlisi de la traducció i edició dels cants I-XX de l'Inferno* (Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona). <https://www.tdx.cat/handle/10803/664223>
- Parera, Raquel (2020). Les estratègies de traducció d'Andreu Febrer en la seva versió de la *Commedia* de Dante. *Magnificat Cultura i Literatura Medievals*, 7, 141-64. <https://raco.cat/index.php/MagnificatCLM/article/view/378324>